

Kis Tamás: A magyar katonai szleng szótára. Debrecen, a KLTE Magyar Nyelvtudományi Intézete, 1991. 178 oldal

A réteg- és csoportnyelvek közül a legmostohábban talán a katonai szleng kutatásával bánt a nyelvtudomány. Mindez annak ellenére történt így, hogy a tudomány művelőinek az erősebb nemhez tartozó része életének egy szakaszán átmenetileg 1 vagy 2 éven át „angyalbőrben” ízelítőt vett ebből a csoportnyelvből. Persze lehet, hogy az emlékek nem olyan szívderítőek, hogy később szakemberként visszakanyarodjanak az egykor megismert katonai szókészlet tudományos igényű feldolgozásához.

Már csak ezért is dicséretes Kis Tamás vállalkozása, aki a katonai szleng kifejezéseit gyűjtötte egybe, s nemrég megjelent kötete mintegy 3000 sajátos szó, katonai kifejezés köznyelvi értelmezését, magyarázatát adja. A szótári részt egy nagyon alapos bevezető tanulmány előzi meg, amely önálló dolgozatként is megállná a helyét. Ebben olvashatunk a katonai szleng és a csoportnyelvek viszonyáról, elemzi, bemutatja a katonai szókincs sajátos szóalkotásait, jellegzetességeit. A szótár anyagát egy kis munkatársi közösség gyűjtötte az ország különböző részein, természetesen laktanyákban. A gyűjtés ideje az 1980-as évek, tehát a „néphadsereg” utolsó évtizede. A rendszerváltással a hadsereget is átszervezték 1990-től, tehát a katonai szókincs is, bár lassan, de minden bizonnyal változni fog. Az anyag tekintélyes részét gyűjtötték többek között Debrecenben, Ercsiben, Marcaliban, Szombathelyen és Zalaegerszegen. A gyűjtés helyére néha helyi jellegzetességek is utalnak, sokszor magának a szónak is van földrajzi vonatkozása.

A bevezető tanulmány némi nemzetközi kitekintést is ad, összehasonlítja a katonai szlenget a többi csoportnyelvvél, szociolektussal. A magyar katonai szleng szakirodalma elég szegényesnek mondható, csupán az egyéb rétegnyelvekkel, argóval, diáknyelvvél, bizalmas stílussal foglalkozó tanulmányok tesznek említést a katonák sajátos nyelvhasználatáról, szókincséről. Holott évente 100 ezer fiatal fordul meg tényleges katonaként a hadseregben, s ez csupán 10 év alatt 1 millió embert jelent. Ennek nyelvi hatósugarát tekintve nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a leszerelt katonának hazatértük után ezt tovább adják családjuknak, baráti körüknek, s így közvetve hat a fiatalok és az öregek nyelvhasználatára is. Egy-egy katonai szlengszó bekerülhet a köznyelvbe is. Így került be az első világháború katonai szókincséből a *komisz* 'rossz' melléknév a köznyelvbe. Itt kezdte pályafutását a *bedöglik* 'gép elromlik' ige is, s az egészségügyi *kacsa*, 'kórházi edény' első előfordulása is a katonai nyelvhasználatra vezethető vissza. A mai diáknyelvben él a figyelmet mimelő diák csúfolására a *terepszínű pófát vág*, amely szintén ebből a rétegből vált ismertté.

Kis Tamás szótára nagyon gazdag, sok témakört ölel föl. A katonai nyelvhasználat közismert durvasága miatt a szógyűjtemény nem éppen apácáknak való olvasmány, de idézünk néhány szalonképes kifejezést is a szókincs jellegzetességeinek bemutatására. Így pl. 'nagytakarítás' jelentésben ezek a kifejezések használatosak: *ultra holdbázis*, *ultrabugi*, *ultradiszko*, *sikamika*, *ultravox*. Nagyon szemléletesek a következő kifejezések is: a sokcsillagos, magas rendfokozatra utal a *tejútrendszer* 'magas rendfokozatú katona'; a vattával bélelt hosszú szárú téli alsónadrág a *tundrabugyi*; a futóláncon szaladgáló órkutya pedig *trolikutya* a trolivezeték hasonlósága alapján. Szellemes elnevezése az autóstopnak a szójátékon alapuló *Karinthy-expressz*, ugyanis kar inti le az autóst. A lövészeket szállító harci jármű némi öniróniával *nyuszibusz* vagy *nyúlkonzerv*. Az őrnagyot tréfásan *örkicsi*-nek becézik, illetve *örmütyi*-nek, a laktanya orvosa pedig ezt a nem éppen hízelgő elnevezést kapta: *mengele*, utalva a náci haláltáborok kegyetlen orvosára. A 'géppisztoly' lehet *géppityu* vagy *meggyamagköpködő*, a láncaltapas harcokosi pedig *limbóhintó* a Hungária-együttes régi slágere nyomán. A nagy orrú ember *nyeles fejű*, a hízelgő katona pedig *nyaligép*.

Előfordulnak sajátos rövidítések, betűszók is: a 'fogda' jelentésű *fogszi*, az *IRMA* betűszó feloldása: *Itt rohadok meg anyám*. A 'kevés' jelentés fokozására a következő szó-láshasonlatok fordulnak elő: *kevés, mint árvaházban a szülői értekezlet*; *kevés, mint börtönben a vészkijárat*; *kevés, mint törökmézben a janicsár*; *kevés, mint turistaszalámiban az idegenforgalom* stb. Ízelítőül talán elég is lesz ennyi.

A bevezetőben is utal rá a szerző, hogy a gyűjtést továbbfolytatni kívánja, időben és térben, s a 90-es évek katonai szókincsét kívánatos lenne összevetni a 80-as évekével, hogy a gyors változások, a nyelvi divatok mennyire jellemzik a katonai szlenget, mivel a többi esoportnyelvre a gyors változás a jellemző. Bízunk abban is, hogy Kis Tamás és munkaközössége további munkálkodásukkal hozzá fognak járulni egy teljesebb magyar szleng szótár megjelentetéséhez.

Szűts László